

Volt egyszer egy márványhordó

— Átkozottul sötét van itt... Vigyázzon! Világítson csak ide! Végig vaslemez borítja a boltíveket. Iszonyatos pénz fekszik itt beépítve, haszon nélkül... Két folyosó, fölül és középen összekötve, betonpadló, boxok, vaslemezburkolat, akár a sci-fi filmek űrállomásainak folyosói... Öt éve hagyták abba a munkát. Valami vendéglátóipari vállalat. Előfordult korábban is, hogy mind elvonultak. Aztán jött mindenféle jól öltözött úriember, és újra kezdték. De most már aligha jönnek vissza. Na, itt vagyunk a hordónál. Ez az. Márvány. Vörös márvány. Csak talán ráfröcscent egy kis betonhabarcs. De itt lepattant egy darabka. Jól látni, hogy márvány... Vacak ez a zseblámpa...

— Hátul? Nem láttam még én se. Várjon! Megnézzük. Itt fel lehet mászni... Jé! Tényleg a hegy alatt vagyunk. Csupa szikla minden a fejem fölött... Nyílás is van a hordó tetején! Olyan félszer-fél méteres nyílás... Ez meg itt a szellőzőakna... Kap-

Látványosságnak sem volt utolsó. Maga Széchenyi is felkereste a jeles szőlősgazda házát, hogy gyönyörködjék a különös mesterműben

csolja csak ki a lámpát! Látja? Valahonnan fentről, a dombtetőről jön a fény. Öreg, lapos téglával van fölfalazva. Szerintem ezt is a tulaj építette. Nézze ezt a hatalmas vasabroncsot! Ez fogja össze a márványdongákat... Hát... ezt se tegnap csinálták. Rajta van a dátum és az aláírás. Itt! Látja? Valami Mayerffy és az évszám: 1826. Meg valami latin szöveg.

*

A szöveget ismerjük. Betűről betűre lemásolta a hordó előlapjáról *Gombos Zoltán*, aki a hatvanas évek derekán — a Várhegy parkosítását megelőző terepren-

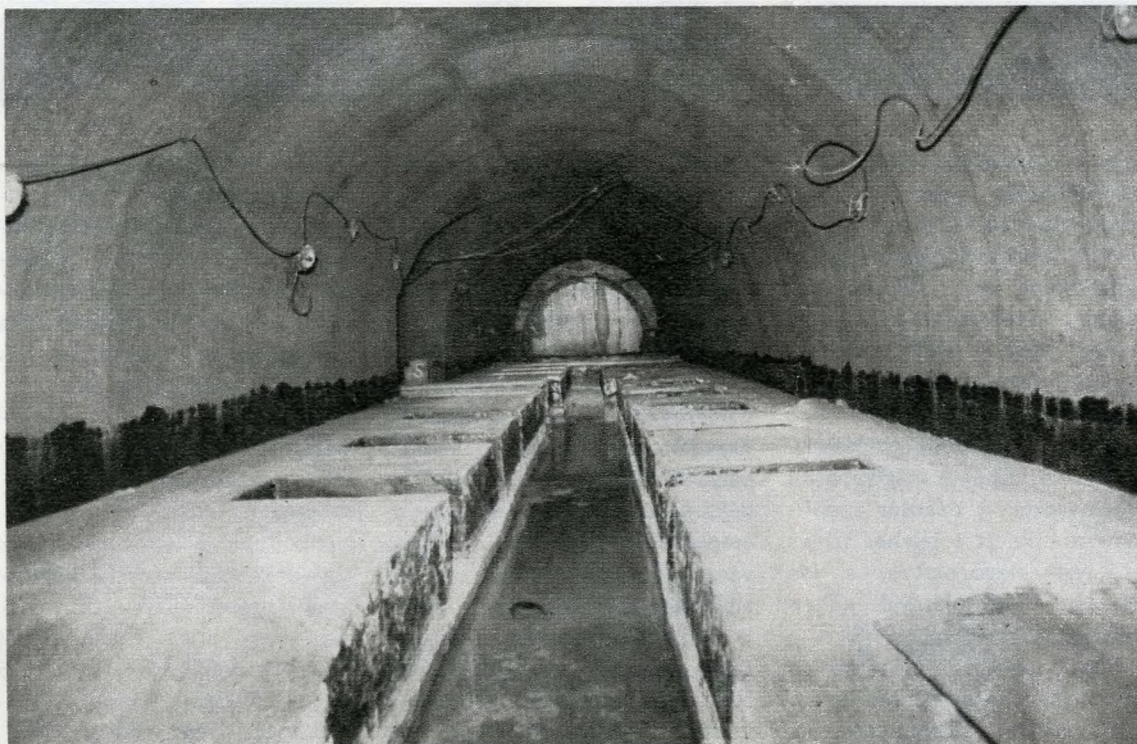
dezés során — megtalálta az elfelejtett műremeket.

Budavári kertek című munkájában részletesen elmeséli a fölfedezés történetét. Mint írja, a szellőzőakna beton fedőlapját mozdította ki eredeti helyzetéből a földmunkagép. A hordó nagy szerencséjére — szinte véletlenül — előkerült két barlangász, akik leereszkedtek a kürtőn, és hamarosan szenzációs hírral jöttek vissza a 10–12 méteres mélységből: H alakú pincejáratra és egy hatalmas vörös márvány hordóra bukkantak! Rövidesen hozzákézdtek a kőedény homloklapjának a kiásásához. Ezen találták meg a kör alakú, csiszolt felületet a vésett felirattal. Azt is megtudhatjuk az egykori híres budai

látványosság újrafelfedezőjétől, hogy könnyen jött az ötlet: pinceborozót alakítsanak a hordó köré. Ahogy vélhetően az volt a múlt század első felében. A sok jelentkező közül a tanács a Dél-budai Vendéglátóipari Vállalatot választotta. 1965–66 telén kiszabadították a járatokat — eltávolítva a törmeléket —, és sikerült a föld felszínén is kapcsolatot találni a pincével, az Attila utca 21. udvarán és tüzelőtároló pincéjén keresztül. Elkészültek egy százötven személyes, ötszáz négyzetméter alapterületű borozó terve, s az optimista felfedező már az intelmeit fogalmazta: „...az ide betérőket arra kérjük, hogy majd egy-egy jól sikerült mulatozás után jusson eszükbe: ezt a márványhordót, mely itt most diszle-tül szolgál és amelyet egykor az újra való törekvés és talán a különcködés alkotott és a nemtörődömség temetett el, a szerencsés véletlen és sok-sok lelkesedés, segíteni akaró jószándék hozta ismét elő a föld alól.”

Honnan is tudhatta volna, hogy

...akár a sci-fi filmek űrállomásainak folyosói

a fátum újra eltemeti a budai szőlészet-borászat e páratlan emléket? Amelyben gazdája, Mayerffy Károly annak idején bizonyára jóféle sashegyi vörös bort tárolt, s nyilván ebből kínálta meg érdeklődő látogatóit, akik hírét vitték különös vállalkozásának.

*

A Mayerffy család bajor földről, Győrön át érkezett fővárosunkba. A XVIII. század végén és a múlt század első felében a legjelesebb polgárok közt is elsőnek számított Pest-Budán. Károly úr is, a „dinasztiaalapító” serfőző, Franz Mayer másodszületett fia, akiről feljegyezték, hogy nagy tisztelője és értője volt a borászat tudományának. Ő építette Magyarhonban az első vörös márvány dongájú bortartó edényt.

*

Az Attila utca 21. számú ház egyik készséges lakójával a sötétséget fürkészzük, s a zseblámpa fényében még hatalmasabbnak tetsző óriást. A félkör formájú előlap kerületén dongaszerűen illeszkednek egymáshoz a vastag, széles márványszeletek. Húsz-harminc méterre jöhettünk a Vár-alja utca vonalától, míg ideértünk. Egy hegybe vájt sziklaüregekben rejtőzik Mayerffy Károly hordója.

*

Az építtetője akkor, 1826-ban 40 éves volt. Valószínűleg a pince fölött állt a háza. Életútjáról nem tudunk sokat. Feljegyezték

róla, Kőbányán nagy téglágető üzemet alapított. Három fia volt, mindhárom a szabadságharc katonája. A legidősebb: Károly, furcsa történet hőse. Gyalogos főhadnagyként verekedte végig a függetlenségi háborút, Világos után a csehországi Josefstadt foglya lett. Ha kegyelmet kér, valószínűleg egy-két évvel megúszta, hiszen nem volt hívatásos katonára, nem „szegett esküt”. De nem volt hajlandó kegyelmet kérni. 1864-ig nem is szabadult cellájából — sajátos bosszújának bosszújaként csak akkor engedték útjára. Fivére — akik szintén a forradalom katonái voltak — emigráltak. Alajos angol tengerésztsztként halt meg Gibraltárban, István Észak-Amerikában a rabszolgaság ellen küzdők oldalán harcolva esett el. Az apát, Károlyt 1871-ben kísérték utolsó útjára a tabáni temetőben. 85 évet élt, és semmi mást nem csinált: „csak” gazdálkodott. De jól, szorgalmasan és ügyesen. Ennyit tudunk mindössze róla. Nem sok.

Jóval többet tudunk a hordóról. Maga Károly úr gondoskodott róla, hogy az utókor megismerhesse ötletének értelmét és hasznát. 1827-ben könyvecskét nyomtatott „Füsküti Landerer Lajos betűíve”. A címe is elárulja, hogy a maga részéről egyszer és mindenkorra szakított a „konzervatív” megoldásokkal: „Előterjesztése azon hasznoknak, melyeket a Márvány-Hordók a Fa-Hordókhoz képest ajánlanak”. Az újfajta bortartó edény megalkotója írásos munkája előszavában arra céloz, hogy ez a megoldás

forradalmasíthatja a szőlő levének eltarthatóságát, s így találmányának jelentősége vetekszik a külföld legjobbjainak ötleteivel: „a mennyiben szélesen terjedő, közönséges és felszámíthatatlan hasznát hajtó.” Ugyancsak az előszóban meséli el Mayerffy, hogyan is született meg a nagy ötlet: „Sok földes Uraktól, s boros gazdáktól hallott panaszok, de magam tulajdon pintzéjében való tapasztalásaim is meggyőztek arról, mely kevéssé legyenek alkalmasok a fahordók, a bornak kivált hosszú ideig, jó karban tartására. E végett több esztendeig gondolkodtam rajta, mint lehetne a pintzét alkalmasabban rendelni, mely által a magokat elő adó károkat akadályoztatni, azon sok szerencsétlenséget pedig elhárítani lehessen, melyek a számos esztendőig jól őrizett, s magában legjobb minőségű bort is gyakorta egészen megromítják. Több féle próbatételek után, melyeket nem tetemes költségek nélkül hajtottam végre, azon meggyőződésre jutottam, hogy minden lehető rossznak megelőzésére, a boroknak hosszabb ideig tartására csak oly edény lehet alkalmas, mely a levegőnek kívülről való reáhatását akadályoztatja, belső alkottatására nézve is a borba keveredhető nedvességnek ellent áll.

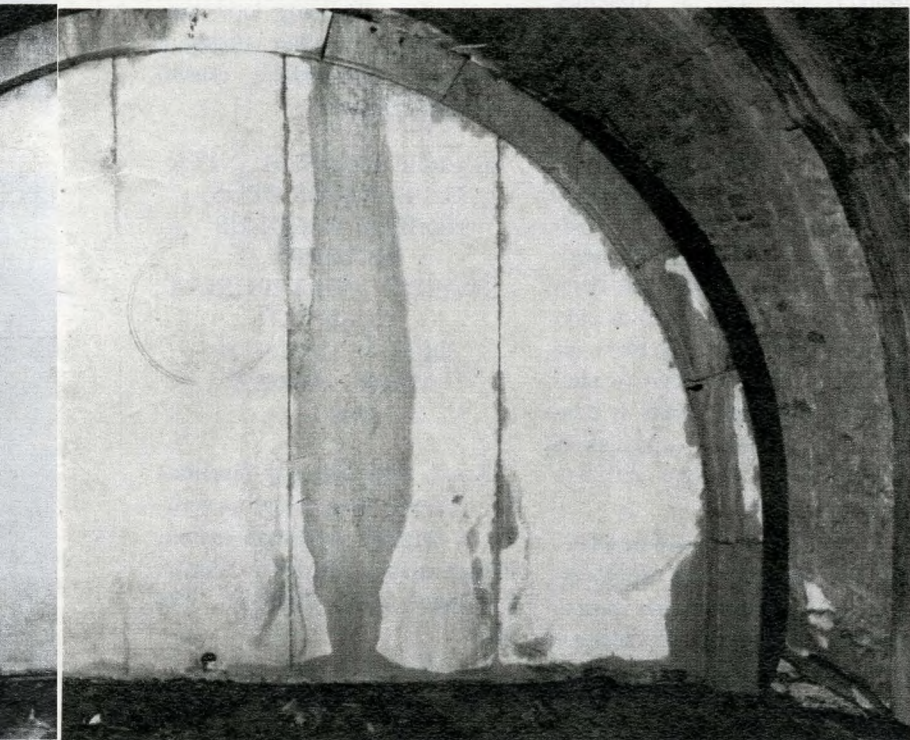
Egy ily edény készítésére a követ, annak a legkeményebb fajtát a Márványt gondoltam legjobbnak. De a végre hajtást nem csak az érdeklette, hogy vallyon ez által a bor állandó jóságban fog é maradni; hanem az ily kö edényeknek készíttetése a költséget is jóval kevesebbitse az eddig szokásban volt bortartó fa edények árához képest.

Még ezen haszon is, valamint a pintzében leendő hely nyeres is szerentsés kimenetellel jutalmazta próbatételeimet, mint ez a következő pontokból nyilván ki fog tesseni.”

Amiért a szerző becsületesen meg is tett mindent: huszonkét paragrafusba, vagy harminc nyomtatott oldalon, foglalja össze a márványhordó előnyeit: soha sem kopik el, a bor „ezer esztendőig” eláll benne, bármikorát lehet csinálni, olcsóbb, mintha fából lenne, kevesebb helyet igényel, alig kell rá abróncs, nem dohosodik, nem zavarosodik s nem is ecetesedik meg a tartalma, megőrzi a bort egyenletes hőmérsékleten, tűz nem emészt el, a berogyó pincefalak sem törhetik össze, könnyebb kiszámítani, hogy mennyi bor van benne, és így tovább. Marad néhány érve a fahordók mellett is. Két mondatban elfér, persze, az utolsó paragrafusban. Ám a szöveg szerzőjének „objektivitásához” ezek után aligha férhet kétség: „Egyetlen eggy az, amit befejezésül kérek, mely már magában minden józanon gondolkodónak önként adja elő magát: ez az, hogy a borok szállítására a fa hordókat én is alkalmasabbnak mondhasam a kö edénynél. Ezek mind alkottatások, mind tulajdon sullyok miatt a borok szállítására egészen alkmatlanok: de elégedjen meg azzal minden bort tartó birtokos, hogy az én egyenes lélekéből lett ajánlásom mellett, az ő bátorságára, megnyugtatóra s vagyonának tökéletesebbítésére a leg tsalhatatlanabb módot mutattam.”

*

A 300 akós márványhordó

A hordó latin nyelvű felirata

Akkor, az 1820-as évek derekán Pesten is volt egy nevezetes hordó. Egy Donner nevű kádár építette. Úrtartalma megközelítette a kétezer akót (egy akó számotvetőlegesen 51 liter). De bizony fából volt, nem úgy, mint újtókedvű szőlősgazdánké, aki hosszas kísérletezés után vágott bele a nagy vállalkozásba. Kis méretű márványhordót faragtattott, és abban próbálta ki a bor eltarthatóságát. Azt tapasztalta, hogy az értékes nedű gyorsabban érik kőfalak között: „ez három hónap múlva annyi borkövet adott, hogy felényit se egygy ugyan azon pintzében öt esztendőig állott, s minden esztendőben új termés borral töltött fa hordó.”

Azt is kipróbálta — igen kedvező eredménnyel —, hogyan védi meg a vastag kőfal a bort a hőmérsékletingadozás kellemetlen hatásától: „Be állítottam egy márvány hordóba valamely kisded vaskemencét, s ez által abban a meleget három egész hónapig 80° tartattam Reamur szerént”. (Vagyis száz Celsius-fokon.) „Ezen bándsom módja által azt a tapasztalást szerzettem, hogy a hat hüvelyknyi vastag kő dongán fellyül állított hőmérő, alig mutatott 10—12° meleget.”

S amikor minden módon meggyőződött ötlete kivihetőségéről, papírra vetette a nagy bortartály rajzát, s kikocsizott Süttőre, Áprili Márton kőfaragómesterhez. Ez valamikor 1825 késő őszen történt, és tavasszal megérkeztek a faragott kőek Budára, amelyekből a pincében állították össze a művet. „Legszebb válogatott táblákból” — ahogy Mayerffy büszkén írja.

A félhengert formázó tartály alapja — mely a kőzsalékkal egyenletesre döngölt földön nyugszik — négy egymáshoz illesztett részből áll. Teljes területe négyszer két és fél méter. Magassága két méter nyolcvan centiméter. Kerületén 14 „kődonga” simul egymáshoz. „Ezeket a hozzá értő kőfaragó illendően egygyüvé mettszi, s a minden kőfogalásoknál használni szokott ragasztó (Steinkütt) erősen egygyüvé tartja.”

A dolog nem volt olcsó, de nem is volt túl drága. Akónként egy forint 48 krajcárba került ezüstben, szemben a fahordók szokásos két forint 36 krajcáros akónkénti árával. Persze, ha ezt az egységárat beszorozzuk az akók

számával — kereken háromszázzal —, egész tekintélyes summa kerekedik ki. (Összehasonlításként: egy akónyi jó bor akkoriban 4 forintot kóstált.) A jelek szerint Mayerffy Károly a kétezer akós fahordó úrtartalom rekordjának megdöntésére készült. Könyvében többször utal arra, hogy e háromszázas után, egy háromezer akós (tehát majd 160 ezer liter úrtartalmú!) márványhordót is épített. Nincs kizárva, hogy el is készítette. A szöveg fogalmazása és logikája megengedi ezt a feltételezést. Részletes „előterjesztésének” harmadik paragrafusa foglalkozik a hordóóriás előnyeivel. Többek között felteszi a kérdést: okoz-e gondot, ha a gazda e hatalmas tartályt különféle borokkal tudja csak tölteni? S válaszol is: nem, mivel a belső tér márványlapokkal rekeszelhető. Így fogalmaz: „erről előre gondoskodtam és több próbatételek után annyira jöttem, hogy hordómat úgy alkalmaztatam (!) hogy abba hat különféle bornak eltartására adhatok helyet . . .” Az is figyelemre méltó, hogy a könyvecskét kísérő rajzok egyike ilyen háromezer akós tartályt ábrázol, amelyen az 1827-es évszám szerepel. Ugyanez a könyv kiadásának éve is!

Aligha került volna ez az évszám a rajzra, ha Mayerffy nem foglalkozik komolyan az ötlettel. Bora volt hozzá elég — lévén egyike a kor legnagyobb szőlőbirtokosainak — s minden biznnyal pénze is, hiszen a serfőzés jövedelme bőségesen hozott a konyhára.

Végül is azonban, ahogy feltételezhetjük, hogy felépült, úgy azt is, hogy nem. Ha igen, ott szunnyad ma is a hegy gyomrában. Ami biztos, az a háromszáz akós márványhordó, s jószerivel erről is elfeledkeztünk.

★

Nincs nyoma annak, hogy a pincét és főleg a hordót, valaki is használta volna Mayerffy Károly halála után.

A Fővárosi Tanács Tervtárában az épület helyrajzi száma alatt fellelhető dossziében mindössze egy múlt századi irat található. 1886-ban engedélyezték az akkori tulajdonos, Bauer József számára a pince átépítését. Ennek rajzán a ház alatt húzódó pincerendszer már nem nyúlik túl a

Logodi (Váralja) utca vonalán. Aki papírra vetette, nem tudott róla, hogy a járatok benyúlnak a hegy alá. Pedig akkor még ott voltak, háborítatlanul, csak éppen bejáratukat torlaszolta el az emberi gondosság vagy gondatlanság. A ház vélhetően utolsó tulajdonosa — *Kabon József* — sem használta ezt a pincét. Pedig maga is borral kereskedett. (Szőlője a Kelenföldi pályaudvar tözsomszédságában volt.) Később vendéglőt nyitott. Itt, az Attila utca 21-es számú házban működött a *Burgzsandár*hoz cégérezett városzerte emlegetett fogadó. A pincét mégsem használta, de tudott róla — ha nem volt is túl kellemes számára ez a tény. A várbeliek panaszaí nyomán kellett ugyanis nem örömet, de gondját vállalnia: a hegy alá nyúló járatok fölött itt is, ott is beszakadt a föld. Szigorú utasításra törmelékkel hordatta tele a pincét, a kis ház törmelékével, amit lebontott. Helyén építette föl a ma is álló emeletes bérpalotát, ahol maga is lakott. Kabon József nyugdíjas palotaőr tabáni kiskocsmáját városzerte ismerték az ingyencek. Hiszen éppen ez az, ami miatt az ember nem is igen érti, hogyan ítéltetett — hite szerint: végleges — eltemetetésre egy ilyen pénzt is kamatozó és pénzt érő remeket pont a *Burgzsandár* gazdája, aki pedig — „étlapja” is tanúsítja — takarékos ember volt a javából. Korábbi összeköttetéseit kamatoztatva, az Udvar asztaláról — s néha magának a legfenségesebb uralkodónak: Ferenc Józsefnek ebédlőjéből is — egyenesen kocsmájába vándoroltak a palota ételmaradékai. Különösen nagy lehetett a *Burgzsandár* ázsioja, ha a császár is Budán volt. Közismert, hogy a puritán uralkodó nem sok időt pazarolt az étkezésre: szinte érintetlenül szedték le a föltálat fogásokat. Amit aztán Kabon úr egyforintos egységáron kimért vendégeinek. Ha a tálak tartalma valóban fejedelmi volt, bizonyára maga is odaült a buzgón villázó tabániak és pestiek közé, nehogy mindent elegyenek előle.

Ki hinné, hogy éppen ez a leleményes úriember volt képes elveszejteni a több tonnás borosedényt? Márpedig ez történt. Ott szunnyadt aztán hosszú évtizedeken át a Várhegy alatt elfelejtve, míg nem a véletlen a ke-

zünkre jászott, és megleltük a múlt századi budai látványosságok egyik legismertebbikét.

★

A többit már tudjuk. A tanács — ahogy erről már szó volt — a Dél-budai Vendéglátónak utalta ki a pincét. Négyszázezer forintjuk bánja. Nem tudni miért: földadták. A Szőlészeti és Borászati Kutató Intézet lett az új gazda: a kulturált borfogyasztás „exclusiv szentélyének” szánták Mayerffy Károly egykori pincéjét és annak fő attrakcióját. Kétmillió forintot költöttek rá. Aztán elköltöztek Kecskemétre. A Boripari Tröszt vette gondjaiba a félbemaradt „szentélyt”. Jó lesz borversenyek színhelyének. Jó lesz osztályonfelüli különleges borozónak. Így gondolták. Csak éppen munkavédelmi engedélyt felejtettek el időben kérni. Nem is kapták meg. Hiába fellebbeztek. Hiába érveltek. Hiába „követték meg” az illetékeseket. Visszaadták hát az első tulajdonosnak, az I. kerületi Tanácsnak. Azé a pince, akinek a földjében van.

★

A járatok járhatóak, fémlemez borítja a boltozatokat, betontömbök rajzolják körül a borozó boxainak hült helyét a zseblámpa gyér fénysugaraiban. Minden csendes és mozdulatlan. Csak a Váralja úton végigzúgó autók tompa moraja hallatszik a magasból, s egy kis fénykör hozza a domboldalról a külvilág üzenetét. A derengő világosság latin szavakra hull. A hivatlan látogató a hordóóriás homlokfalát ékesítő feliratot betűzgeti:

QUERCU FERRO MUNITA
DURABILIS OPUS
NOBILIS CAROLUS
MAYERFFY
INVENIT POSTERORUM
COMODO
OPERAS AGENTE
MART—APRILI
1826

Azaz: 1826 március—áprilisában fejezték be a vassal megerősített, tölgynél tartósabb művet, melyet nemes Mayerffy Károly, az utódok javára talált fel. Hát igen . . .

Ő: feltalálta!

Mi meg nem találjuk a módját, mit kezdjünk vele.